

*В. В. Лойко,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ*

ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

*V. V. Loyko,
Doctor of Econ. Sci., head of enterprise economics department of the
Kiev national university of technologies and design, the city of Kiev*

THREATS TO ECONOMIC SECURITY INDUSTRIAL ENTERPRISES: ESSENCE AND CLASSIFICATION

В статті узагальнено існуючі підходи до визначення терміну «загроза» українськими та зарубіжними вченими, виділено склад функціональних складових економічної безпеки підприємства та наведено характеристику кожної із них, класифіковано загрози економічній безпеці підприємства за виділеними функціональними складовими для цілей діагностики рівня економічної безпеки підприємства.

The article summarizes the existing approaches to the definition of the term "threat" Ukrainian and foreign scientists, isolated part of the functional components of economic security, shows the characteristics of each of them classified the threat of economic security for the selected functional components for the purpose of diagnosing the level of economic security.

Ключові слова: економічна безпека, промислове підприємство, загрози, функціональні складові, діагностика.

Keywords: economic security, industrial company, threats, functional components, diagnostics.

Вступ. Сучасна відкритість вітчизняної економіки несе суттєві загрози економічній безпеці України, її регіонам та підприємствам. У стратегічному плані відкритість економіки – правильний політичний курс, але з точки зору забезпечення економічної безпеки це потребує додаткових коштів на збереження різного роду промислових та інтелектуальних таємниць. Розумна відкритість економіки сприяє підвищенню її ефективності, мобільності та конкурентоспроможності. Однак, враховуючи незрілість ринкових відносин та кризовий стан економіки входження країни в міжнародний ринок поділу праці потребує особливої уваги. Відкриваючи економіку країни потрібно підвищувати рівень захисту вітчизняного виробника, фінансів, банківської системи, грошового обігу, стратегічних галузей та підприємств, що і є функцією економічної безпеки. Тому для забезпечення економічної безпеки на рівні підприємства є актуальним уточнити поняття «загроза» та провести їх класифікацію за виділеними функціональними складовими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій таких авторів, як М.А. Бендикова, Т.Г. Васильців, З.С. Варналя, В.В.Горшкова, І.І. Дідовича, О.С. Іванілова, А.Б. Качинського, Т.Б. Кузенко, П.В. Круша, І.П. Мігус, А.І.Соловйова показав, що питання формування поняття «загроза» та класифікація загроз економічній безпеці промислового підприємства в сучасних умовах господарювання є недостатньо дослідженим і потребує подальшого опрацювання.

Мета статті. Метою статті є узагальнення існуючих визначень поняття «загроза», уточнення цього поняття для розробки класифікації загроз економічній безпеці промислового підприємства на основі виділення функціональних складових.

Основними завданнями були дослідити наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків щодо розуміння поняття «загроза»; запропонувати авторське поняття «загроза», виділити загрози економічній безпеці промислового підприємства за функціональними складовими для цілей діагностики.

Виклад основного матеріалу дослідження. На господарську діяльність промислового підприємства впливає багато факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які можуть мати незадовільний вплив та

нести певні загрози адаптаційно-компенсаторним можливостям підприємства. З методологічної точки зору загроза є об'єктивною реальністю яка існує між відносинами «людина-техніка», «підприємство - навколишнє середовище», «людина-природне середовище». В науковій літературі термін «загроза» різними авторами розглядається з різних точок зору (табл.1).

Таблиця 1.
Результати узагальнення існуючих підходів до визначення терміну «загроза» українськими та зарубіжними авторами
(складено автором)

Автор	Визначення
Закон України «Про основи національної безпеки України» [1]	Загрози національній безпеці - наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України
Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [2]	Загрози економічній безпеці України – це сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у економічній сфері.
Вікіпедія [3]	Загроза — можлива небезпека. Будь-які обставини або події, що виникають у зовнішньому середовищі, які можуть бути причиною порушення політики безпеки інформації і (або) нанесення збитків автоматизованій системі.
Варналії З. С. [4, с.109]	Загроза – це сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, яка в свою чергу може створювати різноманітні ризики.
П.В. Круш, В.І. Подвігіна, Б.М. Сердюк [5, с. 609]	Загроза як елемент системи економічної безпеки є сукупністю діянь (дій або бездіяльності), а також умов і чинників, що породжують економічну небезпеку.
Мігус І.П. [6]	Загроза являє собою певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання,
Т. Г. Васильців [7, с.26]	Загроза – це сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, яка в свою чергу може створювати різноманітні ризики
Т. Б Кузенко [8, с. 18]	Загроза – це реально чи потенційно можливі дії або умови навмисного або випадкового (ненавмисного) порушення режиму функціонування підприємства шляхом нанесення матеріальної (прямої або непрямої) шкоди, що приводить до фінансових втрат, включаючи і упущену вигоду
В.І. Мунтіян [9]	Загроза – можливість заподіяння шкоди, майнових, фізичних або моральних (духовних) збитків особистості, суспільству чи державі.
І.І. Дідович [10]	Загроза – сукупність умов і чинників, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільству, державі, ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів
А.Б. Качинський [11]	Загроза – це явище з прогнозованими, але неконтрольованими небажаними подіями, що можуть у певний момент часу в межах даної території завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити матеріальні збитки тощо.
В. Маршалл [12]	Загроза – це природне чи техногенне явище, коли можлива поява явищ або процесів, здатних уражати людей, завдавати матеріальних збитків, руйнувати довкілля.
Дж. Фіксел [13]	Загроза – це явище чи ситуація, що може завдати шкоду здоров'ю людини або її безпеці. Небезпеку можна визначати якісно, а ризик – кількісно.
Д. Варнес [14]	Загроза - це ймовірність виникнення в певний момент часу та в межах даних територій явища, що потенційно здатне уражати людей і завдавати матеріальних збитків.

У теорії та практиці при характеристиці загроз економічній безпеці ототожнюють такі поняття як «загроза» та «небезпека». У наукових працях вчених поняття «загроза» та «небезпека» семантично не розрізняються. Під поняттям «небезпека» розуміється можливість загрози, біди, нещастя, катастрофи [3]. Законом України «Про основи національної безпеки» визначено, що загрозами національній безпеці є «наявні та потенційні можливі явища та чинники, що створюють *небезпеку* життєво важливим національним інтересам України» [1]. У «Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України» під загрозами розуміється «сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють *небезпеку* для реалізації національних інтересів у економічній сфері» [2]. В цьому визначенні поняття «небезпека» є ключовим у визначенні поняття «загроза». В нормативно-законодавчих актах України, які стосуються питань національної безпеки немає чіткого критерію, за допомогою якого можна було б класифікувати загрози як реальні чи

потенційні та немає єдиного чіткого визначення на законодавчому рівні досить вживаних понять «небезпека» та «загроза».

За проведенням аналізом визначення поняття «загроза» можна сформулювати сутність цього поняття наступним чином, що загрозами економічній безпеці промислового підприємства слід вважати наявні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію економічних інтересів підприємства і створюють небезпеку для господарської діяльності та життєзабезпечення колективу підприємства.

З цієї дефініції випливає, що визначення національних економічних інтересів має першочергове значення при створенні системи економічної безпеки, яка є складовою цілісної системи національної безпеки України. Національні економічні інтереси невіддільні від історії і традицій українського народу, системи господарювання, менталітету, культурних і духовних цінностей. У ролі виразника та гаранта захисту національних економічних інтересів має виступати держава.

Більшість авторів всі загрози економічній безпеці підприємства ділять на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх загроз можна віднести наступні: економічна залежність від імпортової сировини більшості підприємств; від'ємне сальдо зовнішньоекономічної діяльності; надмірний вивіз сировинних ресурсів; зростання зовнішньої заборгованості; втрата позицій на зовнішніх ринках із-за низької конкурентоспроможності продукції; неконтрольований вплив валютних ресурсів за кордон; нераціональне використання іноземних кредитів.

Більшість авторів наукових робіт вважають економічну безпеку підприємства системою і виділяють всередині цієї системи певні функціональні складові. Вивчення наукових джерел показало відсутність єдності як в методиці діагностики стану економічної безпеки на всіх рівнях (підприємства, регіону, держави) так і в відсутності єдності поглядів авторів щодо кількості та назв функціональних складових економічної безпеки. Майже всі автори в складі економічної безпеки підприємства на перше місце ставлять фінансову безпеку, а інші складові мають значну варіативність. Їх кількість коливається від 4 до 14. Оскільки економічна безпека підприємства є системою, вона представляє собою сукупність структурних елементів, кожен із яких має власний зміст, набір критеріїв та засобів забезпечення. Для промислового підприємства доцільно виділити наступні функціональні складові: фінансову, виробничу, інвестиційно-інноваційну, кадрово-інтелектуальну, інформаційну, маркетингову та силову. Характеристику цих функціональних складових наведено в табл. 2.

Таблиця 2.
Характеристика функціональних складових економічної безпеки підприємства
(складено автором)

Назва функціональної складової економічної безпеки підприємства	Характеристика функціональної складової економічної безпеки підприємства
Фінансова	Фінансова безпека передбачає, з одного боку, належний рівень використання підприємством наявних у нього фінансово-інвестиційних ресурсів, а, з іншого боку, зменшення рівня залежності від залучених кредитних коштів.
Виробнича	У загальному розумінні виробництво є процесом, у ході якого працівники за допомогою засобів та предметів праці виготовляють готову продукцію. Тому, виробнича безпека є станом суб'єкта, що визначається придатністю та ефективністю використання предметів та засобів праці у процесі здійснення виробництва продукції.
Інвестиційно-інноваційна	Інвестиційно-інноваційна безпека передбачає достатній рівень інвестицій у розвиток підприємства та значну кількість розроблених та впроваджених інновацій.
Кадрово-інтелектуальна	Кадрово-інтелектуальна безпека полягає у збереженні та розвитку кадрового потенціалу з метою стабільного функціонування всіх підрозділів підприємства відповідно до встановлених повноважень.
Інформаційна	Інформація є найважливішим стратегічним ресурсом підприємства. Суб'єкти ринку постійно зіштовхуються з проблемами, що пов'язані зі збором та аналізом необхідної для функціонування підрозділів інформації, із прогнозуванням на її основі тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів у межах самого підприємства, країни та за кордоном з метою виявлення на основі цього загроз власній економічній безпеці.
Маркетингова	Сутність цієї складової економічної безпеки передбачає достатній рівень використання підприємством маркетингового потенціалу за рахунок ефективного застосування наявних маркетингових інструментів, що надає можливість отримувати дохід за рахунок реалізації власної продукції, яка відповідає вимогам ринку.
Силова	Сутність складової полягає у забезпеченні фізичної безпеки працівників, збереження капіталу та майна з метою стабільного функціонування

	підприємства та дотримання його комерційних інтересів. Відповідно реалізація життєво-важливих інтересів підприємства забезпечується за рахунок використання його працівниками засобів та предметів праці, що мають бути надійно захищені від наявних та потенційних загроз.
--	---

Для прийняття управлінських рішень більш важливими для економічної безпеки промислового підприємства є внутрішні загрози, на які підприємство може певним чином впливати. З цією метою доцільно класифікувати загрози економічній безпеці промислового підприємства за функціональними складовими (табл. 3).

Таблиця 3.
Основні реальні і потенційні загрози, які негативним чином впливають на процес забезпечення економічної безпеки за функціональними складовими
(складено автором)

Назва складової економічної безпеки підприємства	Вид реальної чи потенційної загрози
Фінансова	Відсутність достатньої кількості фінансових ресурсів для розвитку підприємства; неефективне фінансове планування; низький рівень ефективності перерозподілу фінансових потоків (ресурсів) між видами економічної активності; неефективна цінова політика; зменшення прибутку підприємства; значні розміри кредиторської або дебіторської заборгованостей.
Виробнича	Техніко-технологічна відсталість від прогресивних світових технологій та техніки; повільна заміна основних засобів; низький рівень механізації та автоматизації виробничих процесів; неефективна виробнича структура підприємства; зростання ступеня зношеності основних фондів підприємства.
Інвестиційно-інноваційна	Відсутність єдиних засад та пріоритетів розвитку підприємства на інноваційно-інвестиційних засадах; неефективність державної підтримки внутрішніх та зовнішніх інвесторів (низький рівень реалізації економічних, політичних та соціальних гарантій); відсутність власних розробок та інновацій в галузі техніко-технологічного оснащення підприємства.
Кадрово-інтелектуальна	Відсутність узгодженої кадрової політики; недостатня увага керівництва до вчасного підвищення рівня кваліфікації кадрів; нестабільний морально-психологічний мікроклімат в колективі; підвищення віку робітників в зв'язку із демографічною ситуацією; плинність кадрів; низький рівень ефективності виконання функціональних обов'язків промислово-виробничого персоналу; неналежне збереження комерційної таємниці.
Інформаційна	Відсутність надійного захисту інформаційних систем та засобів обробки інформації на підприємстві, наявність конкретних фактів несанкціонованого доступу до комерційної інформації або її розповсюдження; відсутність або недостатній об'єм інформації про конкурентів, споживачів та ринки збуту продукції.
Маркетингова	Зниження ефективності збуту власної продукції, зниження рівня рентабельності реалізованої продукції та маркетингової активності, зниження рівня оновлення асортиментних груп продукції підприємства; відсутність кваліфікованих спеціалістів з маркетингу.
Силова	Недостатня захищеність цехів, будівель та інших приміщень підприємства; відсутність охорони та сучасних засобів спостереження; недостатній рівень індивідуального захисту робітників.

Виділення та класифікація загроз економічній безпеці за функціональними складовими сприяє розробці заходів для підвищення рівня кожної функціональної складової та економічної безпеки підприємства в цілому. Для кожного промислового підприємства склад загроз може бути різним. Якщо на підприємстві не передбачено спеціалістів з питань економічної безпеки, то цим питанням може займатися економічна служба підприємства. Моніторинг та діагностика рівня економічної безпеки підприємства та окремих його складових та своєчасне попередження або запобігання загрозам дозволяє підприємству уникнути збитків.

Висновки. Найвпливовішими по рівню створення загроз економічній безпеці на промисловому підприємстві є фінансова, виробнича, кадрово-інтелектуальна функціональні складові. Загрози для цих складових повинні бути попереджені або ліквідовані у першу чергу. Беззаперечно, що інформаційна та силова функціональні складові також мають значний вплив на рівень економічної безпеки підприємства, але як показує практика, саме цим складовим керівництво підприємств приділяє достатньо уваги.

Література.

1. Про основи національної безпеки України: Закон України № 964 – IV від 10.06.2003 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.
3. Загроза. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [uk.wikipedia.org/wiki/ Загроза](http://uk.wikipedia.org/wiki/Загроза).
4. Економічна безпека: навч. посіб. за ред. Варналій З. С. — К.: Знання, 2009. – 647 с.
5. Круш, П.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник/ За ред. П.В. Круша, В.І. Подвігіної, Б.М. Сердюка. – К.: Ельга-Н, КНТ, 2007. – 780 с.
6. Мігус, І.П. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання / І.П. Мігус, С.М. Лаптев // Ефективна економіка. – 2011.- № 12. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economy.nayka.com.ua/
7. Васильців, Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
8. Кузенко, Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки / Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. — К., 2004.
9. Мунтіян, В.І. Основи теорії інформаційної моделі економіки. – К. : КИИЦ, 2004. – 368 с.
10. Дідович, І.І. Формування економічної безпеки держави та регіону / І.І. Дідович, І.Я. Фабін // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.11- С. 152 -158.
11. Качинський, А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення / А.Б. Качинський. – К : НІСД, 2001. – 312 с.
12. Маршалл В. Основные опасности химических производств. - М.: Мир, 1989. - 672 с.
13. Fiksel J. Quantitative risk analysis for toxic chemicals in the environment // J. of hazard materials. - 1987. - 10, № 2-3. - P. 227-240.
14. Varnes D. Landslide hazards zonation, a review of principles and practice. - 1984. UNESCO. 63 - p.

References.

1. On National Security of Ukraine: Law of Ukraine № 964 - IV of 10.06.2003 [electronic resource]. - Access: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Methods of calculating the level of economic security of Ukraine. Order of the Ministry of Economy of Ukraine. Order of the Ministry of Economy of Ukraine of 02.03.2007 № 60.
3. Threat. Wikipedia [electronic resource]. - Access: [uk.wikipedia.org/wiki/ threat](http://uk.wikipedia.org/wiki/threat).
4. Economic security: teach. guidances. Ed. Varnaliy Z.S. - K. : Knowledge, 2009, p.647.
5. Krush, P.V. and Podvigina V.I. and Serduk B.M. (2007), "Factory economy: the manual", Elga, Kiev, Ukraine.— 780p.
6. Mihus, I.P. and Laptev, S.M. (2011), "The need for the distinction between "threat" and "risk" in Diagnosis of economic security entities" *Efektivna ekonomika*, [Online], vol . 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 3 October 2015).
7. Vasylytsiv, T.G. (2008), "The economic security of Ukraine Entrepreneurship: Strategy and strengthening mechanism": monograph. - Lviv: Aral, p.384.
8. Kuzenko, T.B. (2004), "Planning the economic security of enterprises in the market economy" *European University of Finances, Information Systems, Management and Business*. - European university, Kiev, Ukraine.
9. Muntiyany, V.I. (2004), "Basic theory informatshennoyi economy model". - Kiev: YAYTS, Ukraine. P. 368.
10. Didovych, I.I. and Fabin I.J. (2009), "Formation of the economic security of the state and region" *Scientific Herald NLTU Ukraine*. - 2009 - Vol. 19.11, pp.152 -158.
11. Kaczynski, A.B. (2001), "Environmental safety Ukraine: a systematic analysis of prospects for improvement" – Kiev: YAYTS, Ukraine. - 312 p.
12. Marshall, W. (1989), "Main hazards of chemical industries", Mir, Moscow, Russia, p. 672.
13. Fiksel J. Quantitative risk analysis for toxic chemicals in the environment // J. of hazard materials. - 1987. - 10, № 2-3. - pp. 227-240.
11. Varnes D. Landslide hazards zonation, a review of principles and practice. - 1984. UNESCO, p.63.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2015 р.